

Мр Драгана КОЛАРИЋ,
Полицијска академија

КРИВИЧНА ДЕЛА КЛЕВЕТЕ И УВРЕДЕ СА СТАНОВИШТА ОПРАВДАНОСТИ

Резиме: Аутор у раду подвргава анализи предлоге за измену кривичних дела клевете и увреде. У првом делу, приказано је стање кривичног законодавства у Државној Заједници Србија и Црна Гора са посебним освртом на кривична дела против части и угледа.

У другом делу наводе се мишљења истакнута у научној и стручној јавности, у погледу новелирања клевете и увреде, која се крећу на линији од потпуне декриминализације до само извесних измена и допуна. Проучавајући наведене сугестије, аутор истовремено указује на најзначајније међународне и националне изворе права у области заштите части и угледа сваког лица.

На крају, у последњем делу, учињен је кратак осврт на Предлог Кривичног Законика Србије и кривичноправни проблем клевете и увреде.

Кључне речи: кривично дело, клевета, увреда, слобода изражавања, част и углед.

ТРЕНУТНО СТАЊЕ КРИВИЧНОГ ЗАКОНОДАВСТВА У ДРЖАВНОЈ ЗАЈЕДНИЦИ СРБИЈА И ЦРНА ГОРА

Ради потпунијег сагледавања стања кривичног законодавства у Државној заједници Србија и Црна Гора мало хронологије неће бити на одмет.

Уставом СФРЈ из 1974. године усвојен је принцип подељене законодавне надлежности у области кривичног права. Тај принцип је прихваћен и Уставом Савезне Републике Југославије из 1992. године. Питања из кривичног права била су, у складу са Уставом, регулисана са једним савезним (Кривични закон СРЈ) и два републичка кривична закона (Кривични закон Републике Србије и Кривични закон Републике Црне Горе). Проглашењем Уставне повеље Државне заједнице Србија и Црна Гора и Закона за спровођење Уставне повеље Државне заједнице Србија и Црна Гора, 4. фебруара 2003. године, државе чланице су биле дужне да до 31. децембра 2003. године ускладе своје законе и друге прописе са Уставном повељом, ратификованим међународним уговорима и законима Државне заједнице. Црна Гора је

БЕЗБЕДНОСТ

усклађивање извршила доношењем свог Кривичног законика 17. 12. 2003. године. Србија је Законом о изменама и допунама Кривичног закона Савезне Републике Југославије променила назив тог закона у Основни кривични закон (Службени гласник Републике Србије, бр. 39/2003). Тако, стање у Србији одликује примена два Кривична закона, Основног и Кривичног закона Србије. Оба пружају заштиту части и угледу, сваки у у свом домену.

Основни Кривични закон штити углед наше и других држава, али и међународних организација (повреда угледа СРЈ, повреда угледа стране државе, повреда угледа међународне организације).

Кривични закон Србије, у глави XI, регулише кривична дела против части и угледа и то: клевету, увреду, изношење личних и породичних прилика, омаловажавање пребацивањем за кривично дело, повреду угледа Републике Србије или друге Републике и излагање порузи народа Југославије (ДЗСЦГ).

Нас првенствено интересују кривична дела клевете и увреде и основни проблеми и различита мишљења, која се појављују у јавности у последње време, у вези ових дела. Пре него што укажемо на различите ставове и теоријске дилеме одредимо појам части и угледа.

ПОЈМОВНО ОДРЕЂЕЊЕ ЧАСТИ И УГЛЕДА

Част и углед представљају вредности чију заштиту не треба доводити у питање. Она је призната у скоро свим законодавствима и врло је стара. Обележја основних кривичних дела против части прецизније су одређена у кривичном законодавству почетком XIX века, када су утврђене јасније границе између клевете и увреде (Лазаревић, 1995:323). Пре тога се углавном говорило само о увреди части која се могла извршити делом или речима. Узмимо за пример старо српско право. Светостефанска хрисовуља (1313-1318. година) у члану 78 говори о чупању браде, за коју се плаћало цркви три платна и тужиоцу три платна (Тарановски, 1996:449). Чупање браде као увреду познају и Грачаничка хрисовуља (1321. година) и Душанов законик. Прве одредбе о увреди части речју налазимо у Душановом законнику. Карактеристика старих права је велика класна разлика, која у кривичном праву долази до изражаја кроз примену казни. Тако је цар Душан правио разлику, у погледу увреде части речју, не само између два основна сталежа (властеоског и себарског), него и између два реда у властеоском сталежу, и то између властеле и властеличића (Тарановски, 1996). Ова дискриминација није непозната ни савременим правним системима. Тако је Хрватска доношењем свог Казненог закона имала спорну одредбу у члану 204 којим је било прописано да се казнени поступак за казнена дела против части и угледа из чл. 199 до чл. 202 (клевета, увреда...) покреће приватном тужбом изузев ако су казнена дела учињена према председнику Републике Хрватске, председнику Сабора Републике Хрватске, председнику Владе Републике Хрватске, председнику Уставног суда Републике Хрватске, председнику Врховног суда Републике Хрватске, у вези са њиховим радом или положајем, када казнени поступак покреће државни тужилац по службеној дужности (Народне новине Републике Хрватске бр. 110/97). Ово је био

очигледан пример неравноправности и неједнакости којим се петорица државних функционера стављају у изразито повлашћен положај у односу на све остале грађане. Наведене одредбе одступају од основних уставних начела, којима се јемчи равноправност и једнакост свих грађана пред законом, закључује Уставни суд Републике Хрватске и доноси одлуку о њиховом укидању (Одлука Уставног суда Републике Хрватске бр. У-І-24/2000). Такође, Кривични закон Србије у члану 101 предвиђа да се за кривична дела против части и угледа учињена према службеном или војном лицу у вези са вршењем њихове функције, гоњење предузима по службеној дужности. Ова одредба је оправдано изостављена у Предлогу Кривичног законика Србије.

Приликом појмовног одређења части и угледа, у први план желимо да истакнемо да се свака људска индивидуа одликује овим категоријама које су саставни, неодојиви део њене личности. Част се најчешће дефинише као скуп нематеријалних вредности које човек поседује као људско биће и као припадник одређене друштвене заједнице. Она се стиче самим рођењем. О угледу се најчешће говори као о другој страни части. Још је Т. Живановић, разликујући част на унутрашњу и спољашњу, указао на садржај спољашње части која подразумева уважавање које човек има у друштвеној заједници (Живановић, 1910). То је управо дефиниција угледа коју данас срећемо код многих аутора. На овај начин одређене, част и углед представљају неодојиве категорије које се могу посматрати не само са кривичноправног становишта, већ и из социолошког, психолошког, филозофског и других углова.

НЕКЕ ДИЛЕМЕ И ПРОБЛЕМИ У ВЕЗИ СА КЛЕВЕТОМ И УВРЕДОМ

Клевета и увреда су кривична дела која су у центру пажње последњих месеци, па можемо слободно рећи и година. Њиховом разматрању приступили смо у намери, да дођемо до одговора на питање, да ли клевета и увреда треба да остану у Кривичном закону. Као и код сваког другог питања, јављају се опречни ставови. Са једне стране су они, који сматрају да је кажњавање за клевету и увреду нецивилизовано и "неевропско понашање" које угрожава слободу медија и да би стога Србија требала да се приближи демократским стандардима декриминализацијом клевете и увреде.¹ По њиховом мишљењу то би био прави прогрес у овом домену. Клевета и увреда треба да буду у домену грађанско-правне одговорности, односно суђење за клевету и увреду треба допустити искључиво у цивилним (парничним) поступцима. Најбоље решење тог питања је доношење посебног Закона о заштити од клевете и увреде.

На другој страни имамо мишљење, да опстанак кривичних дела клевете и увреде у Кривичном закону има своје пуно оправдање. Част и углед личности представљају једну од најзначајних друштвених вредности. Уколико онемогућимо појединцима да штите своје лично достојанство и углед, битно задирамо у основна људска права. Ова кривична дела постоје у законодавствима многих европских земаља, а имајући у виду земље у нашем региону

¹ Микош Харашти, представник ОЕБС за слободу медија, округли сто под називом "Кривично-правне одредбе о увреди и клевети", Београд, 24. јануар 2005. године.

БЕЗБЕДНОСТ

једино је Босна и Херцеговина извршила декриминализацију клевете и увреде.²

Као компромисно решење између поменутих уверења појавиле су се различите идеје. Прва је, да клевета и увреда чувају своје место у кривичном законодавству, али да се искључи могућност примене казне лишења слободе у односу на ова дела. Казна затвора не одговара савременим стандардима заштите људских права у овој области, јер несразмерно ограничава слободу изражавања.

Друга идеја је да се изврши модификација инкриминације тако што ће се раздвојити случајеви клевете и увреде политичара и јавних личности од осталих случајева. На тај начин кривична дела клевете и увреде остају у кривичном закону али само када су оштећени приватна лица, али не и јавне личности и носиоци јавних функција, посебно политичари, увређени и оклеветани од стране медија приликом обавештавања и коментара ствари од јавног интереса. У питању су лица чије занимање са собом носи већи терет критике, па зато морају да покажу и већи степен толеранције.

Трећи предлажу као компромис стављање ограничења према коме би услов за кажњавање био изостанак "дужне новинарске пажње". Дакле, приликом утврђивања да ли постоји кривично дело клевете или увреде узима се као критеријум "дужна новинарска пажња". Истичу се и предлози који су за делимичну декриминализацију, и то само у односу на квалификовани облик кривичних дела клевете и увреде, када су оне учињене путем штампе, радија, телевизије, других средстава јавног информисања и комуницирања или сличних средстава.

ЗАШТИТА ЧАСТИ И УГЛЕДА НА МЕЂУНАРОДНОМ И НАЦИОНАЛНОМ ПЛАНУ

Да ли је оправдана заштита части и угледа сваког појединца у Кривичном закону? На више места наишли смо на став да уколико, као једно од основних начела савремене демократије, прихватимо слободу изражавања на тај начин истовремено искључујемо или ограничавамо заштиту људског достојанства. Да ли је то баш тако или се ради о друштвеним вредностима међу којима нема фаворизовања и које имају подједнак значај.

Универзална декларација о правима човека из 1948. године гарантује оба права (Вешовић, 1998:61). У члану 12 Универзалне декларације гарантује се начело признавања урођеног достојанства и једнаких и неотуђивих права свих чланова људске породице речима: "нико не сме бити изложен произвољном мешању у приватни живот, породицу, стан или преписку, нити нападима на част или углед. Свако има право на заштиту закона против оваквог мешања или напада".

Са друге стране, исти документ, јемчи и слободу мишљења и изражавања, што обухвата и право лица да не буде узнемираван због свог мишљења (члан 19).

---

² Оба ентитета Босне и Херцеговине су усвојила Законе о заштити од клевете, који су ову област дефинитивно декриминализовали.

Међународни пакт о грађанским и политичким правима у целини преузима одредбу члана 12 Универзалне декларације, чиме је остварен сегмент заштите части и угледа. Слобода изражавања гарантована је чланом 19 где се истиче да нико не сме бити узнемираван због свог мишљења. Свако има право на слободу изражавања која подразумева слободу изналажења, примања и ширења информација и идеја свих врста, у усменом, писменом, штампаном или уметничком облику, или на било који начин по слободном избору (Вешовић, 1998). Интересантно је да Пакт дозвољава ограничавање ових слобода у случајевима који морају бити изричито прописани законом.

Када је наша земља постала члан Савета Европе 2003. године то је подразумевало и преузимање низа обавеза. Једна је била и ратификовање Европске конвенције за заштиту људских права и основних слобода која је донета у Риму 04. 11. 1950. године, а ступила на снагу три године касније када је потписана од стране 15 држава.

Ова Конвенција представља колективну гаранцију на европском нивоу за поштовање оних принципа који су установљени Универзалном декларацијом о људским правима, у ком смислу је установљен међународни правосудни механизам, чије одлуке морају бити поштоване од стране држава чланица (Стефановић, 2003:376). Тај правосудни механизам подразумева постојање следећих органа: Европске комисије за људска права и Европског суда за људска права са седиштем у Стразбуру.

Заштита части, угледа и личног достојанства нигде није посебно издвојена у Конвенцији, али је у том погледу најзначајнија одредба члана 10 којом се гарантује слобода изражавања: "Свако има право на слободу изражавања." Ово право укључује слободу поседовања сопственог мишљења, примања и саопштавања обавештења и идеја без мешања јавне власти и без обзира на границе. Овај члан не спречава државе да радио-станице, телевизијске станице и биоскопска предузећа подвргну режиму дозвола за рад.

Пошто вршење ових слобода повлачи за собом дужности и одговорности, оно може бити подвргнуто формалностима, условима, ограничењима или казнама који су предвиђени законом и који су неопходни у демократском друштву у интересу националне безбедности, територијалног интегритета или јавне сигурности ради спречавања нереда или злочина, ради заштите здравља или морала, ради заштите угледа или права других, ради спречавања откривања обавештења примљених у поверењу или ради очувања ауторитета и непристрасности судства."

Према овом документу слобода изражавања обухвата слободу мишљења и слободу примања и давања информација и идеја без мешања јавне власти. Ова слобода, међутим, није апсолутна. Државе потписнице имају право на њено ограничавање под условима предвиђеним у ст. 2 члана 10. Нас занима однос између слободе изражавања са једне стране, и части и угледа са друге стране. Конвенција ни једној од наведених вредности не даје предност, већ истиче да државе имају овлашћење да подвргну контроли, условима и казнама које су предвиђене законом, слободу изражавања да би се остварили интереси заштите здравља, морала, угледа и права других.

БЕЗБЕДНОСТ

После анализе одредби ова три најважнија документа у области људских права и слобода, можемо да одговоримо на питање које смо поставили на почетку овог дела, да ли је слобода изражавања вредност која заслужује апсолутну заштиту или постоји еквивалентан однос између онога што чини њену садржину и части и угледа? Сви наведени документи прокламују слободу изражавања као један сегмент основних слобода и права коју уживају сва лица али исто тако, одговарајућим одредбама, пружају јасну и недвосмислену заштиту части и угледу сваког лица.

Од међународних извора поменућемо још и Декларацију о слободи политичке дебате коју је, на 872. заседању 12. 02. 2004. године, усвојио Комитет министара Савета Европе.³ Овај документ садржи низ начела која се односе на објављивање информација и мишљења о политичким личностима и јавним функционерима у медијима. Сматрамо је посебно значајном, управо због sukoba који постоји у јавности између медија и потребе њихове демократске контроле власти и постојећих инкриминација клевете и увреде у Кривичном закону Србије, за које се, по неким мишљењима, неоправдано процесуирају новинари и уредници. Ова Декларација позива државе чланице да на њу скрену пажњу политичким и јавним органима и судству и да је учине доступном новинарима, медијима и њиховим професионалним организацијама. Начело број осам говори о правним средствима против кршења права од стране медија. Прво се истиче да политичке личности и јавни функционери треба да имају приступ само оним правним средствима против медија на која имају и приватна лица. Друго, одштете и новчане казне за клевету и увреду морају да буду у пропорционалном односу са кршењем права или угрожавањем угледа других. Даље се истиче да клевета и увреда од стране медија не би требало да води изрицању затворске казне, осим уколико озбиљност кршења права или угрожавања казну чини неопходном и пропорционалном.

Анализом домаћег, националног законодавства уочавамо да оно не одступа од достигнутих стандарда у овој области. Повеља о људским и мањинским правима која је саставни део Уставне повеље Државне заједнице Србија и Црна Гора у члану 29 гарантује слободу изражавања на исти начин као и цитиране одредбе међународних извора. Да се ради о праву које је релативне природе указује и други део истог члана који дозвољава ограничење загарантованог права законом, ако је то неопходно ради заштите права и "угледа" других лица, очувања ауторитета и непристрасности суда, националне безбедности, јавног здравља и морала или јавне безбедности.

Устави република чланица Државне заједнице Србија и Црна Гора, сасвим јасно гарантују заштиту части и угледа, као и слободу изражавања.

Као и већина европских земаља Кривични закон Србије и Кривични законик Црне Горе садрже одредбе којима прописују основне и квалификоване облике кривичних дела клевете и увреде.

Кривични законик Црне Горе у складу са новим трендовима и тенденцијама укида могућност изрицања казне затвора и уводи новчану казну. Утисак је

---

³ <http://www.cpm.edu.yu/code/navigate.asp?id=90>, скинуто дана 28. 02. 2005. године.

да је то преурађено, нереално и неприхватљиво (Чејовић, 2004:30). Ради се о врло високим износима, па ако осуђени не плати казну у одређеном року долази до претварња ненаплативе новчане казне у казну затвора, тако што ће се за сваких започетих четрдесет евра новчане казне одредити један дан затвора. Тако ипак долазимо у ситуацију да када су у питању тежи облици ових кривичних дела осуђени одлазе у затвор, у складу са одредбом члана 39 став 6 КЗЦГ, од шест месеци, а ако је изречена новчана казна у износу већем од четрнаест хиљада евра, казна затвора не може бити дужа од једне године.

ЗАВРШНА РАЗМАТРАЊА

Какве су тенденције у Србији? У скупштинској процедури је Предлог Кривичног законика Србије. Његове одредбе су биле предмет више расправа. У организацији Мисије ОЕБС у Србији и Црној Гори одржан је округли сто "Кривично-правне одредбе о увреди и клевети", где је углавном истицана потреба да се клевета и увреда избаце из Кривичног законика. Радна група за израду Кривичног законика, по нашем мишљењу, оправдано је задржала ова кривична дела. То је у складу са цитираним одредбама међународних докумената који заштиту личног достојанства, части и угледа прокламују као једно од основних права сваког човека. Узмимо за пример већ цитирану Декларацију о слободи политичке дебате у медијима. Ту се истиче да политичке личности и функционери треба да имају право на коришћење само оних правних средстава против медија на које имају право и приватна лица. Раније поменути члан 101 Кривичног закона Србије који је предвиђао да се за кривична дела против части и угледа учињена према службеном или војном лицу у вези са вршењем њихове функције, гоњење предузима по службеној дужности, укинута је у Предлогу Кривичног законика Србије чиме је остварена равноправност свих грађана. Даље се истиче да новчана казна за клевету и увреду мора да буде у пропорционалном односу са кршењем права. Није спорно да начело праведности и сразмерности представља једно од основних начела на којем се заснива кривично право савремених цивилизованих држава па тако и кривично право наше земље (Стојановић, 2004:43). Казна и друга кривична санкција која се примењује према учиниоцу кривичног дела мора бити праведна и сразмерна учињеном делу (Стојановић, 2004). Декларација потом указује, да клевета или увреда од стране медија не би требало да води изрицању затворске казне, осим уколико озбиљност кршења права или угрожавања казну чини апсолутно неопходном и пропорционалном. То значи да државе у својим правним системима могу и за ова кривична дела да предвиде казну затвора ако степен угрожавања односно повреде заштићеног добра то захтева. Садашње решење и оно у Предлогу Кривичног законика Србије предвиђа алтернативно новчану казну или казну затвора за основне облике клевете и увреде и за тежи облик тј. ако је дело извршено путем штампе, радија, телевизије или сличних средстава или на јавном скупу. Када је код кривичног дела клевете оно што се износи или проноси довело до тешких последица за оштећеног у Предлогу КЗ прописана је казна затвора до три године. И овде је могуће изрицање новчане казне применом одредби о ублажавању казне (члан 57 ст. 6 Предлога), ако се утврди да постоје нарочито олакшавајуће околности

БЕЗБЕДНОСТ

и да се и са ублаженом казном може постићи сврха кажњавања (члан 56 Предлога).

На основу изложеног, чини нам се оправданим да тврдимо да је Предлог Кривичног законика Србије, у разматраним одредбама, на нивоу стандарда који поставља Европска унија у овој области.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Чејовић, Б. (2004). *Неопходност доношења Кривичног законика Србије*. Ревиија за криминологију и кривично право. Бр. 1.
2. Лазаревић, Љ. (1995). *Коментар Кривичног закона Републике Србије*. Београд: Савремена администрација.
3. Лазаревић, Љ. (1995). *Кривично право Југославије - посебни део*. Београд: Савремена администрација.
4. Николић, Д. (2004). *Част, углед, достојанство лица и морал као објекат кривично-правне заштите и Европска Конвенција за заштиту људских права и основних слобода*. Европска Конвенција за заштиту људских права и основних слобода и кривично законодавство Србије и Црне Горе. Београд: Интермекс.
5. Стефановић, С. (2003). *Клевета и увреда*. Стратегија државног реаговања против криминала. Београд: Институт за криминолошка и социолошка истраживања.
6. Стојановић, З. (2004). *Кривично право - општи део*. Београд: Јустинијан.
7. Стојановић, З., Перић, О. (2003). *Кривично право - посебни део*. Београд: Правни факултет Универзитета у Београду.
8. Тарановски, Т. (1996). *Историја српског права у Немањинској држави*. Београд: Службени лист СРЈ.
9. Вешовић, М. (1998). *Збирка докумената о људским правима и слободама*. Београд: Службени лист СРЈ.
10. Живановић, Т. *Основи кривичног права*. Београд: Геџа Кон.

CRIMINAL OFFENCES OF SLANDER AND INSULT AND THEIR JUSTIFICATION

Abstract: In this paper the author analyzes recommendations to introduce changes related to the criminal offences of slander and insult. In the first part, the author presents the existing criminal justice legislation in the State Community of Serbia and Montenegro with special regard to criminal offences against honour and reputation.

In the second part, the author states eminent professional and expert opinions concerning modifications of slander and insult, ranking from complete decriminalization to merely slight changes and amendments. While studying the mentioned suggestions, the author at the same time indicates the most important international and national sources of law on the protection of honour and reputation of every person.

Finally, in the last part, the author gives a brief review of the Draft Criminal Code of Serbia and its solution on the issue of slander and insult.

Key words: criminal offence, slander, insult, freedom of expression, honour and reputation.